

SEXTIL PUȘCARIU – UN SIMBOL AL DEMNITĂȚII TRANSILVANE

1. Spre deosebire de alți mari lingviști români care s-au bucurat, în timpul vieții și după moarte, de o egală prețuire, opera lui Sextil Pușcariu a cunoscut o soartă variabilă. Mai întâi admirată și elogiată, ea a adus autorului prestigiul de a fi ales, la 29 de ani, membru corespondent al Academiei Române, în 1906, membru titular activ, în 1914, la 37 de ani, membru al Consiliului Internațional Permanent al Lingviștilor (CIPL), apoi membru al Academiei Saxone de Științe, în 1936, la 59 de ani, și, în sfârșit, membru al Academiei Prusiene de Științe din Berlin (al doilea român după Dimitrie Cantemir), în 1939, la 62 de ani. În același timp, unele dintre ideile lui Sextil Pușcariu erau contestate, la București, de lingviști din școala lui O. Densusianu și I.-A. Candrea, iar, mai târziu, opera sa a fost nu o dată trecută sub tăcere sau ignorată, în cursul primelor două decenii de la moartea eminentului lingvist clujean. Puțini cercetători ai limbii române au avut atunci *curajul* de a se referi la opera lui! Printre aceștia trebuie menționați Dimitrie Macrea (încă din 1956!), Romulus Todoran și, în sfârșit, Emil Petrovici. Ei erau unii dintre elevii și colaboratorii lui Sextil Pușcariu, cei cărora maestrul le adresa, de dincolo de viață, la sfârșitul volumului *Limba română*, II. *Rostirea*, p. 420 (ed. Lia Pușcariu, prefață de Emil Petrovici, București, 1959), următoarele cuvinte: „Am închinat acest volum elevilor mei. Toată viața m-am străduit ca lor să le dau ceea ce am putut face mai bun și ceea ce puteam să-i învăț mai mult. Acum, când nu mai sunt în stare să mă țin la curent cu cărțile ce apar și să mă împrespățez cu ele, cel mai cuminte lucru ce-l pot face este să-mi iau rămas bun de la cercetările ce m-au pasionat atât de mult în viață. Astfel am mângâierea că elevii mei vor putea profita de ceea ce le mai pot da: o pildă că, chiar renunțând, omul poate fi încă folositor”.

2. Ceilalți colaboratori, foarte probabil, loviți și ei de evenimente, sufereau în tăcere. A fost cazul lui Th. Capidan, care lucra, la București, la Institutul de Lingvistică (unde se „strămutaseră” lucrările la *Dicționarul limbii române*), alături de Lia Pușcariu și de D. Marmeliuc (Bucovina); a fost cazul lui G. Giuglea, rămas la Cluj, al lui C. Lacea, locuind, pare-mi-se, la Brașov, al lui Silviu Dragomir și al altora. „*Mort păstorul, risipită-i turma*” se spune, undeva, în Biblie. *Muzeul Limbii Române*, „*Dacoromania*”, creațiile lui Sextil Pușcariu (încă din 1920), erau desființate. Peste lingvistica și istoria României, studiate și profesate în Cluj, se așternea oprobiul comunist.

DACOROMANIA, serie nouă, III-IV, 1998-1999, Cluj-Napoca, p. 187-190

3. Avem, astăzi, posibilitatea de a examina, în deplină libertate, opera lui Sextil Pușcariu. În ceea ce ne privește, am avut de mai multe ori prilejul de a evoca însemnătatea ei: ultima oară, într-un valoros colocviu organizat de Muzeul Județean Brașov, la 100 de ani de la nașterea lui, dar și în scrieri din țară sau din exil, din străinătate, privind personalitatea sa științifică. Sextil Pușcariu a fost, multă vreme, *un simbol* al demnității românești nesupuse de comunism – și astfel ne explicăm acele „*Cahiers Sextil Pușcariu*” care apăreau în Occident (mai întâi, apoi în Statele Unite ale Americii) sub îngrijirea lui Alphonse Juilland. Să nu uităm că Sextil Pușcariu, deși persecutat politic (D. Macrea relatează [oral!] faptul că numai împrejurarea că Pușcariu era paralizat l-a salvat de la închisoare!), *nu a vrut niciodată să părăsească țara*. Invitat, în ianuarie 1948, de către familia regală (din Bran) să fie inclus printre persoanele din suită care urmau a primi aprobarea de a părăsi România împreună cu Regele Mihai și cu Regina Elena, Sextil Pușcariu a refuzat... Sextil Pușcariu se identificase cu oamenii și cu pământul românesc, atât în vreme de bine, cât și în vreme de furtună... Acesta a fost – și a rămas până astăzi – spiritul familiei Pușcariu.

4. Sextil Pușcariu este singurul mare lingvist român care *nu* a fost generat de profesori români. Elev, la Leipzig, al lui Gustav Weigand, cu care și-a trecut doctoratul (după doi ani de specializare la Paris (1899 – 1901), cu Gaston Paris și A. Thomas), el intră în contact cu W. Meyer-Lübke, sub îndrumarea căruia devine „*Privat-Dozent*”, începându-și, astfel, cariera universitară. Trebuie subliniat faptul că acest tânăr român, fiu al unei familii de aprigi luptători pentru unitatea și independența poporului român din Austro-Ungaria, ar fi putut fi destinat să nu ajungă profesor în România. W. Meyer-Lübke însuși îi oferă o catedră la Fribourg (Elveția), pe care tânărul docent român o refuză pentru a nu fi obligat să facă o profesiune de credință diferită de a poporului său. Chiar mai târziu, pe când era profesor la Cernăuți, i se deschide posibilitatea de a trece la Universitatea din Viena, ceea ce, de asemenea, refuză, pentru că nu i s-ar fi permis să-și țină cursurile în limba română. În aceste împrejurări, Sextil Pușcariu a avut șansa de a fi, după o perioadă cernăuțeană (profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți, 1906 – 1918), primul rector al Universității „Daciei Superioare” din Cluj, după marele act al Unirii din 1918 – în cel mai național sens al acestei înalte funcții.

5. Prin opera sa științifică, Sextil Pușcariu se distinge, în lingvistica românească, prin orizontul deschis cercetărilor. Spre deosebire de alți lingviști închiși în cercul specialității, autorul *Limbii române* a știut să privească obiectul studiilor sale dintr-un unghi larg, dincolo de frontierele severe ale specialității stricte. El a unit lingvistica, istoria și sociologia, chiar și literatura, într-o cercetare complexă. Pe lângă apelul permanent la rezultatele altor discipline, Sextil Pușcariu înțelegea „să dezvolte dragostea de știință în toate păturile sociale”. În acest sens, a creat *Muzeul Limbii Române*, care, pe lângă „strângerea și prelucrarea științifică a materialului lexicografic al limbii din toate timpurile și din toate regiunile locuite

de români”, avea și sarcina de „a deștepta interesul obștesc pentru studiul și cultivarea limbii române” (DR I, 1920 – 1921, p. 3). Sextil Pușcariu a crezut, pe urmele marilor săi înaintași din Școala Ardeleană, în „datoria (pe care o avea) de împlinit, cea de popularizare a științei” (*ibidem*, p. 2). În jurul *Muzeului* se grupează colaboratorii și elevii săi: V. Bogrea, Th. Capidan, N. Drăganu, C. Diculescu, C. Lacea, G. Giuglea, T. A. Naum, Al. Procopovici, Sever Pop, E. Petrovici, Șt. Pașca, Șt. Bezdechi, D. Macrea, R. Todoran, L. Onu și, alături de ei, G. D. Serra, Yves Auger, H. Jacquier, Kristof György, Bitay Árpád, romaniști și specialiști în limba română care au constituit „școala de la Cluj”. Alături de aceștia trebuie să menționăm pe E. Gamillscheg, Carlo Tagliavini și pe Alf Lombard. „Școala de la Cluj” era, atunci, un centru lingvistic internațional.

6. În opera lui Sextil Pușcariu apar, aprofundat sau sumar, idei și sugestii care, știut sau neștiut, constituie originea unora dintre tezele lingvisticii românești și romanice de mai târziu. Nu este nevoie să mai menționăm, aici, lucrările inspirate de Sextil Pușcariu însuși, precum cercetările statistice asupra lexicului (latin și nonlatin, și, mai ales, slav) al limbii române, cercetările de dialectologie (mai ales transilvăneană), cele de bilingvism româno-maghiar și româno-german sau cercetările asupra romanității sud-dunărene, pe care le-au continuat, ulterior, lingviștii clujeni, elevi ai maestrului. Dar, în primul rând, la Louvain, nu fără durerea exilului în suflet, Sever Pop. Pe lângă acestea, apar însă, în opera lui Sextil Pușcariu, și intuiții pe care le putem considera astăzi dezvoltate în cercetări demonstrate. Acesta este, bunăoară, cazul considerării limbii române în termenii opoziției dintre limbi „gramaticalizate” și limbi „puțin normalizate”: „în amănunt, limba română este puțin normalizată, dar, în tendințele ei generale, ea este pretutindeni, aceeași” (LR, I, 2, p. 369). Se poate recunoaște în asemenea termeni, ideea pe care Alf Lombard a promovat-o la Congresul de Studii Romanice de la Firenze (1965), privind faptul că româna este *la lingua letteraria romanza meno fissata* (*Atti dell'VIII Congresso di studi romanzi*), p. 283-286. În același mod, Sextil Pușcariu, cel care a enunțat ideea *re-romanizării* limbii române (vechi), a aplicat, de fapt, la limba noastră un concept utilizat în lingvistica romanică, îndeosebi pentru spaniolă și franceză. Tot el a vorbit întâia oară, în termeni lingvistici, de re-încadrarea românei în „spiritualitatea romanică”, în urma „îndepărtării” de „cultura ce ne venea din Bizanț” (LR, I, 2, p. 415). Sextil Pușcariu a sugerat astfel ideea unei *duble* romanități românești: una, originară și continuă, a limbii conservate printr-o *language loyalty* de secole, iar cealaltă, începând din sec. al XVIII-lea, printr-un act de aderență conștientă, târzie, la cultura Occidentului romanic: un act de *culture loyalty**. Sextil Pușcariu considera astfel „neologismul latin și romanic românesc” „o problemă lingvistică și culturală” (LR, I, 2, p. 375).

7. Opera lui Sextil Pușcariu a introdus în lingvistica românească concepte ale teoriilor lui W. Meyer-Lübke (mai ales în definirea, comparativă, a latinei care a

* Am examinat acești doi termeni importanți în evoluția unei limbi, în *Outline History of the Romanian Language*, Padova, Ed. Unipress, 1990, p. 191-205.

stat la baza limbii române), tot astfel cum a pus în circulație largă ideile lui Matteo Bartoli, privind poziția izolată și periferică a României. În cercetarea dialectologică, Sextil Pușcariu a introdus raționamentele lui Jules Gilliéron, dar în versiunea riguroasă a lui K. Jaberg sau J. Jud, iar în examinarea istorică a limbii române s-a folosit de cercetările lui C. Patsch și F. Altheim. Este interesant de urmărit modul prin care a știut Sextil Pușcariu să utilizeze rezultatele cercetărilor românești: în istorie, a valorificat rezultatele la care ajunsese arheologia prin Vasile Pârvan, tot astfel cum, în sociologia geografică și folclorică, îi urmează pe S. Mehedinți și R. Vuia. Putem menționa, aici, frecvența consultare a unor mai tineri sau mai în vârstă cercetători, lingviști și istorici. Respectul față de părerile și rezultatele lor a făcut ca Sextil Pușcariu să utilizeze lucrările lui O. Densusianu, I.-A. Candrea, C. C. Giurescu, N. Drăganu, I. Șiadbei, precum și pe cele ale lui Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Al. Graur. În opera lui Sextil Pușcariu sunt încorporate, bineînțeles, rezultatele la care ajunseseră elevii și colaboratorii săi apropiați.

În acest vast ansamblu de cercetări trebuie așezate lucrările lui Sextil Pușcariu, cel care a știut să le cuprindă și să le valorifice. Sextil Pușcariu a fost „șef de școală” lingvistică, un „maestru” care a deschis căi noi în romanistica românească.

În același timp, Sextil Pușcariu se înscrie, în cultura noastră, drept *ultimul mare latinist* descins din Școala Ardeleană, apărător al idealurilor ei naționale. Iată de ce, mai presus de toate, Sextil Pușcariu trebuie considerat un *simbol* al demnității românești din Transilvania.

Ca el ar fi trebuit, atunci, să fi fost noi toți...

*Università degli Studi
Istituto di Filologia Romanza
Udine, Via Mazzini, 3
Italia*